

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение

Хорум-Дагская средняя общеобразовательная школа

Рассмотрено,

на заседании ШМО

Протокол № 1 от 31.08. 2023г

Рук-ль ШМО Монгуш / Монгуш Р.Э

Согласовано

зам.дир по УВР

Монгуш /Монгуш Й.Р/

« 31 » 08. 2023г

Рабочая программа

учебного предмета

родной язык

2023-2024 учебный год

Класс: 5

Учитель: Монгуш Р.Э.

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

5-ки класска төрөөн (тыва) дыл программазын Федералдыг күрүнениң өөредилге стандартының негелделеринге дүүштүр тургускан (РФ-тиң Өөредилге яамызының дужаалы, май 31, 2021, № 286 болгаш № 287), ол ышкаш Федералдыг өөредилге (16.11.2022 №992, 993, 23.11.2022 № 1014) дужаалдарында көрдүнгөн өскерилгелерни өөренип көргөш, 5-ки класстың өөреникчилеринге таарыштыр тургустунган өөредилге номунга база Федералдыг өөредилгениң программазынга даянып тургускан.

Школага тыва дылды өөредириниң сорулгалары болгаш кылыр ажылдары:

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедииникиннери мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустуң аас чогаалының, өске-даа янзыларының, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл улустуң амыдыралының, ажылчорудулгазының бүгү-ле талалрында калбаа-биле ажыглаттынынып турар. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредир уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни чедииникинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

5-ки класска тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу

Школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредириниң программазында лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни киирген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теория-талазы-биле билиглерни ниити дыл эртемниң база амгы үеде тыва дыл эртемниң чедишкиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Программаны колдуунда шуушкак принцип ёзугаар тургускан. Чамдык берге болгаш улуг темаларны, чижээ, лексика, сөс чогаадылгазын чаңгыс эвес, аңгы-аңгы класстарга чадаланчак кылдыр өөредири көрдүнгөн.

5-ки класска «Дыл дээрге кижилерниң харылзажырының чепсээ» деп дылдың ниитилел амыдыралынга ужур-дузанын көргүскөн, таныжылга сорулгалыг теманы кииргеш, эге класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары көрдүнгөн. Катаптаашкын соонда «Синтаксис, пунктуация болгаш чугаа культуразы», «Лексика болгаш чугаа культуразы», «Фонетика. Графика, орфография», «Сөс тургузуу, сөс чогаадылгазы. Орфография» деп эгелерни өөренир. Аңаа улай «Морфология, орфография, чугаа культуразы» деп улуг бөлүктүн «Чүве ады», «Демдек ады», «Сан ады» деп кезектерин өөренир.

5-ки класска тыва дыл эртемниң туружу:

Федералдыг базистиг өөрөдилге планында РФ-тиң өөрөдилге черлеринге ӨФКС ёзугаар тыва дыл неделяда 3 шак, азы чылда 102 шакка өөрөдир кылдыр киирген.

Өөрөдилге–тематиктиг план

Кичээлдин темазы	Ниити шагы	Хыналда ажил	Чугаа сайзырадылгазы
Киирилде кичээл. Төрөөн чуртувус, төрөөн дылывыс. Катаптаашкын.	1	-	1
I. Лексика	17	3	1
II. Фонетика, орфография.	20	3	17
1. Фонетика, орфография.	12	1	11
2. Графика, орфоэпия	8	2	6
III. Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы	11	3	7

1. Сөс тургузуу.	4	1	3
2. Сөс чогаадылгазы.	7	2	4
IV. Морфология, орфография.	46	8	38
1. Чүве ады	23	3	20
2. Демдек ады	11	3	8
3. Сан ады	12	2	10
V. Синтаксис	7	-	5
Катаптаашкын	3	2	1
Ниитизи-биле	102		

**5-ки класстың өөреникчилериниң тыва дылдың программазын шиңгээдип алып
ужурлуг түңнелдери:**

- Сөстөрнүң лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектериниң аайы-биле сайгарылгазын кылып билир.
- Чүве ады, демдек ады, сан адын сөзүглелдерден тып, танып билир.
- Чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының грамматиктиг уткаларын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир. Укталган чүве аттарын, демдек аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир.
- *Орфографиядан* - сөстөргө 1-5 класстарга өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар.

Сөс иштинге дакпырлаан ажык эвес үннерни (тт, сс,пп,кк, нн,мм) ийи үжүк-биле бижиир.

Географтыг аттарны, кудумчулар болгаш шөлдер аттарын, төөгүлүг болуушкуннар, чоннуң байырлалдарының аттарын улуг үжүктер-биле бижиир. Номнар, солуннар,

журналдар, чуруктар, кинофильмнер, шиилер, литература болгаш музыка чогаалдарының аттарын улуг үжр-биле эгелеп бижиир болгаш оларны кавычкалаар.

- *Пунктуациядан* – домактарда өөрөнгөн дүрүмнеринге бижек демдектерин тыпкаш, оларны тайылбырлап билир.

Адалгаларга бижек демдектерин салыр;

Болгаш, база, а, ынчалза-даа деп эвилелдер-биле болгаш эвиледер чокка холбашкан чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарга бижек демдектерин салып билир.

Түңнекчи сөстөрнүң соонга ийи сек салыр, мурнунга тире салыр.

Нарын домактарда *ынчалза-даа, а, харын* деп удурланыштырар; *чүге дээрге, ынчангааш* деп чагырыштырар эвилелдернүң мурнунга биче секти салып билир.

Дорт чугааны кавычка-биле аңгылаар, авторнун сөстөриниң соонга ийи сек, мурнунга тире демдекти салып билир.

Өөрөдилге-методиктиг хандырылга:

Немелде литература:

1. А. К. Ойдан-оол, М.Ч. Ооржак., С.-С.Т. Ооржак. Диктантылар чыындызы. 5-9 класстарга. Башкыларга дузаламчы. – Кызыл, 2003.
2. А. К. Ойдан-оол, С.К. Тадар-оол. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. Башкыларга дузаламчы. – Кызыл, ТывНУЧ, 2004.
3. Д. А. Монгуш, А. К. Ойдан-оол. Методиктиг сүмелер. 6-7 класстарның «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывНУЧ, 1992.
4. Д. Х. Ооржак болгаш өскелер-даа. 5-6 класстарның «Тыва дыл» деп өөрөдилге номнарынга дидактиктиг материал. – Кызыл, 1994.
5. Е.Б. Салзынмаа. Грамматиктиг сайгарылгалар чуруму. – Кызыл: ТывКУ, 2004.
6. К. Б. Март-оол. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы. – Кызыл, 2002.
7. Тыва орфографияның болгаш пунктуацияның дүрүмнери. Кызыл: Республика типографиязы, 2001.
8. Ш.Ч. Сат. Тыва диалектология. – Кызыл: ТывНУЧ, 1987.

Словарьлар:

1. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том 1 (А-Б). _ Новосибирск: Наука, 2002.
2. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том II. (Д, Е, И, Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
3. Б. К. Ондар. Топонимический словарь Тувы. _ Кызыл: ТКИ, 2007.
4. С.И. Ожегов. Толковый словарь русского языка. _ М.: Русский язык, 1988.
5. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). _ Новосибирск: Наука, 2003.
6. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (К, М). _ Новосибирск: Наука, 2004 7. Я.Ш. Хертек. Тувинско-русский фразеологический словарь. _ Кызыл: ТКИ, 1975 **База ол ышкаш:**

- тыва дыл кичээлдеринге тема аайы-биле белеткээн слайдылар;
- тыва дыл кичээлдеринге хереглээр плакаттар;
- аттыг болгаш сюжеттиг чуруктар;
- уругларның билиин хынаарынга белеткээн тест ажылдар.

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Үези		Кичээлдин темазы
	план	факт	
1	02.09.		Тыва дыл дугайында. Дыл болгаш чугаа
Лексика			
2	04.09.		Лексика дугайында билиг. Сөстүн лексиктиг утказы.
3	06.09.		Тыва, орус дылдарның тайылбырлыг словарьларының дугайында.
4	09.09.		Чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөр.
5	11.09.		Сөстүн дорт болгаш доора уткалары
6	13.09.		Ч.с. Чогаадыг-чурумал «Алдын күс»
7	16.09.		Чогаадыгның анализи. Омонимнер, оларның хевирлери
8	18.09.		Хыналда диктант «Аскан анай» (ДЧ, ар.17)
9	20.09.		Лексиканың темалыг бөлүктери.
10	23.09.		Синонимнер дугайында билиг.
11	25.09.		Антонимнер дугайында билиг.
12	27.08.		Табу болгаш эвфемизмнер.
13	30.09.		Сөстүн лексиктиг сайгарылгазының чуруму.
14	02.10.		Фразеологизмнер.

15	04.10.		Фразеологизмнерниң лексиктиг сайгарылгазының чуруму.
16	07.10.		Лексикага катаптаашкын.
17	09.10.		«Лексика» деп темага зачѣт.
18	11.10.		«Лексика» деп темага хыналда ажыл.
Фонетика. Орфография.			
19	14.10.		Фонетика дугайында билиг. Чугаа органнары болгаш чугаа үннери.
20	16.10		Артикуляция болгаш транскрипция дугайында эге билиг.

21	18.10.		Дылдың үн системазы: ажык болгаш ажык эвес
22	21.10.		Хыналда диктант «Чодураа» (ДЧ, ар. 55).
23	23.10.		Ажык үннерниң бөлүктээшкени.
24	25.10.		Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр, оларны шын бижири.
25	28.10.		Й үннүг үжүктөр (я, е, ё, ю), оларны шын бижири болгаш ажыглаары.
26	08.11.		Ажык эвес үннерниң бөлүктээшкени. Дүлөй, ыткыр, аяар ажык эвес үннер.
27	11.11.		Күштүг, кошкак болгаш эң кошкак ажык эвес үннер.
28	13.11.		Ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири.
29	15.11.		Т-Д, П-Б деп үннерниң үжүктөрүн шын бижири
30	18.11.		Сөске ажык эвес үннерниң каттыжар чуруму. Сөске ажык эвес үннерниң дөмөйлежири.
Графика. Орфоэпия.			
31	20.11.		Графика, ооң хевирлери. Алфавит.
32	22.11		Ъ болгаш Ъ демдектерни хереглээри.
33	25.11.		Сөс иштинге ажык эвес үннерниң ыткыр болгаш дүлөй хевирлериниң солчуру. Сөске кожумактарның немежир чуруму.
34	27.11		Слог болгаш ооң хевирлери. Сөстү көжүрериниң чуруму. Ударение дугайында билиг. Тыва дылда ударениениң туружу, хевири.

35	29.12.		Фонетиктиг сайгарылганың чуруму.
36	02.12.		Хыналда диктант «Суваңның оолдары» (ДЧ, ар.38)
37	04.12.		Орфоэпия дугайында билиг. Тыва орфоэпияның чугула айтырыглары: нарын сөстөрнүң шын адалгазы.
38	06.12.		Фонетикага катаптаашкын.
39	09.12.		«Фонетика» деп темага зачет.
40	11.12.		«Фонетика» деп темага хыналда ажыл.

Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы

41	13.12.		Сөстөрнүң уткалыг кезектери (морфемалар).
42	16.12.		Дөс дугайында билиг. Өскертилге кожумактары.
43	18.12.		Сөс тургузуун сайгарарының чуруму.
44	20.12.		Хыналда диктант «Делгелге» (ДЧ, ар.23)

45	23.12.		Диктантының анализи. Хыналда ажыл.
46	25.12.		Хыналда ажылдың анализи. Сөстүң уткалыг кезектери (катаптаашкын)

Сөс чогаадылгазы

47	27.12.		Морфологтуг (кожумактыг) арга.1
48	29.12.		Синтаксистиг арга-биле (ийи дөстүң каттышканындан) чаа сөстү чогаадыры.
49	08.01.		Морфологтуг болгаш синтаксистиг аргалар-биле укталган сөстөрнү сайгарарының чуруму.
50	10.01.		Сөс чогаадылгазынга катаптаашкын.
51	13.01.		Хыналда диктант «Оор». (ДЧ, ар.32).
52	15.01.		«Сөс тургузуу», «Сөс чогаадылгазы» деп темаларга хыналда ажыл.

Морфология. Орфография. Чүве ады.

53	17.01.		Чугаа кезектери. Чүве адының ниити утказы, грамматиктиг демдектери
54	20.01.		Тодаргай болгаш туугай чүве аттары.
55	22.01.		Хуу болгаш ниити чүве аттары.
56	24.01.		Хуу чүве аттарын шын адаары болгаш бижири.

57	27.01.		Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлери.
58	29.01.		Чүве аттарының саны.
59	31.01.		Чүве аттарының сан кожумактарын шын бижири.
60	03.02.		Ч.с. Чогаадыг-тоожуушкун «Куштар-бистиң өңнүктеривис».
61	05.02.		Чүве аттарының хамаарылга хевири болгаш ооң кожумактары.
62	07.02.		Чүве аттарының хамаарылга кожумактарын шын бижири.
63	10.02.		Үлегерлеп алган чүве аттарының хамаарылга кожумактарын шын бижири.
64	12.02.		Чүве аттарының падежтери. Адаарының падежи.
65	14.02.		Хамаарыштыларының падежи.
66	17.02.		Бээриниң падежи.
67	19.02.		Онаарының падежи.
68	21.02.		Турарының падежи.

69	24.02.		Үнериниң падежи.
70	26.02.		Углаарының падежи.
71	28.02.		Чүве аттарының падеж кожумактарын шын бижири.
72	02.03.		Чүве адының падежтеринге зачёт
73	04.03.		Үлегерлеп алган сөстерниң сан, падеж хевирлерин шын бижири.
74	06.03.		Чүве адының морфологтуг сайгарылгазы.
75	09.03.		Чүве адынга катаптаашкын. «Чүве ады» деп темага хыналда ажыл.
Демдек ады			
76	11.03.		Демдек адының грамматиктиг утказы.
77	13.03.		Демдек аттарының тургузуунуң аайы биле бөлүктери болгаш чогаадылгазы.
78	16.03.		Шынарының демдек аттары, оларның чадалары.
79	18.03.		Демдек аттарының темалыг бөлүктери.
80	20.03.		Хамаарылганың демдек аттары.
81	23.04.		Демдек адынын, синтаксистиг хүлээлгези.

82	01.04.		Демдек адының морфологтуг сайгарылгазы.
83	03.04.		Демдек адынга катаптаашкын. «Демдек ады» деп темага зачёт
84	06.04.		«Демдек ады» деп темага хыналда ажыл.
85	08.04.		Ч.с. Кыска хемчээлдиг чогаадыг- хууда бодал «Ном - билиглерниң үнер дөзү»
Сан ады			
86	10.04.		Сан адының утказы.
87	13.04.		Сан адының морфологтуг тургузуу. Бөдүүн, нарын, каттышкан сан аттары.
88	15.04.		Сан адының бөлүктери. Түң сан ады.
89	17.04.		Аңгылаар сан аттары.
90	20.04.		Чоокшуладыр сан ады.
91	22.04.		Чыыр сан аттары. Дугаар сан аттары.
92	24.04.		Сан аттарының домакка хүлээлгелери.
93	27.04.		Сан адының морфологтуг сайгарылгазы.
94	29.04.		Сан адының нарын сөстер тургузары болгаш быжыг сөс каттыжышкыннарынга киржилгеzi. Сан адын чугаага шын ажыглаары.
95	04.05.		Ч.с.к. Чогаадыг-тоожуушкун «Саннарның амыдыралга ажык- дузазы»
96	06.05.		«Сан ады» деп темага хыналда ажыл.
Синтаксис			
97	11.05.		Сөс каттыжышкыны. Сөс каттыжышкыннарының грамматиктиг уткалары
98	13.05.		Сөс каттыжышкыннарында сөстерниң холбаалары. Каттыжылга холбаазы.
99	15.05.		Хамааржылга холбаазы.
100	18.05.		Башкарылга холбаазы.
101	20.05.		Сөс каттыжышкынынга катаптаашкын.
Катаптаашкын			
102	22.05.		Хыналда диктант «Тывыш» (ДЧ, ар.70)

103	25.05.		Түүнел кичээл
-----	--------	--	---------------